



ПРЯМУЄМО
РАЗОМ

СХІД
SOS

АНАЛІТИЧНА ЗАПИСКА

«Освіта як інструмент реінтеграції:
аналіз діяльності освітніх центрів
«Крим-Україна» та «Донбас-Україна»
в умовах війни РФ проти України»

ГЛОСАРІЙ

TOT – тимчасово окуповані території України;

МОН – Міністерство освіти і науки України;

Освітні центри – освітні центри «Крим-Україна» та «Донбас-Україна».

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Під час дослідження проблематики було використано метод **кабінетного аналізу** – дослідження статистичних даних щодо вступу молоді з TOT до українських закладів освіти, зокрема й через функціонування освітніх центрів. З відкритих джерел проаналізовано **статистику вступу дітей і молоді з TOT**, що зазначена в додатку 1, шляхом аналізу Звітів за результатами моніторингових візитів до освітніх центрів, які були проведені представниками офісу Омбудсмана у 2025 році.¹

Над створенням цього документу працювали:

- **Ярослав Таранець** – правовий аналітик БФ «Схід SOS»;
- **Юлія Кіщенко** – менеджерка освітніх програм БФ «Схід SOS»;
- **Юлія Матвійчук** – координаторка напрямку правозахисту БФ «Схід SOS».



Діяльність здійснюється в межах проєкту «Підтримка постраждалих від війни вразливих груп населення та жителів віддалених територій України» за фінансової підтримки Європейського Союзу. Його зміст є виключною відповідальністю фонду та не обов'язково відображає позицію ЄС (European Union in Ukraine).

¹ Результати моніторингу освітніх центрів «Крим-Україна» та «Донбас-Україна» за 2025 рік,
URL: <https://surl.li/vnacry>

Повномасштабне вторгнення РФ на територію України стало не лише актом збройної агресії, а й виявом глибоко вкоріненої політики впливу на свідомість населення, особливо молоді. Одним із інструментів такого впливу є система освіти, що активно використовується країною-агресоркою для поширення ідеології, спрямованої на **нівелювання української ідентичності**, впровадження **концептів «єдиного народу» та «спільного історичного, культурного та духовного простору»**.

Рішенням Європейського суду з прав людини від 25 червня 2024 року у справі «Україна проти РФ»² (щодо АР Крим і м. Севастополь) встановлено підтверджені докази, що вказують на значне зменшення від 2014 року кількості закладів освіти та класів, де навчають українською мовою, на тимчасово окупованому Кримському півострові: «Кількість студентів, які здобували освіту українською мовою, зменшилася на 80% протягом першого року після 2014 року і ще на 50% наступного року».³

Крім того, із відкритих джерел і свідчень громадян, які перебувають/перебували на ТОТ, відомо про численні перешкоджання доступу до української освіти з боку окупаційної влади: переслідування, залякування, перешкоджання виїзду, обмеження в доступі до інформації тощо. У контексті описаних дій, що здійснюються окупаційними адміністраціями, забезпечення права на освіту для молоді з ТОТ є частиною державної політики реінтеграції. Україна, як держава, робить кроки для того, аби діти та молодь із ТОТ мали можливість навчатися в закладах освіти на підконтрольній уряду України території.

З огляду на важливість доступу до освіти та підтримку зв'язків із державою, особливої уваги заслуговує аналіз ефективності роботи освітніх центрів при закладах вищої, фахової передвищої та професійної (професійно-технічної) освіти, які створені для того, щоб надавати консультації та всебічно сприяти вступу дітей та молоді з ТОТ до закладів освіти на підконтрольній уряду України території.

Варто підкреслити, що саме через механізми діяльності освітніх центрів держава може сприяти реінтеграції молоді в національний освітній, культурний і економічний простір або втрачати можливий людський потенціал, спрямовуючи його в бік чужої державної ідеології. Порівняння та дослідження ефективності роботи освітніх центрів дозволяє виявити, якою мірою держава реалізує власні реінтеграційні цілі через освітню політику щодо молоді з ТОТ.

Метою цього дослідження є визначення ефективності діяльності освітніх центрів як інструменту державної освітньої політики, спрямованої на реінтеграцію молоді з ТОТ в умовах війни РФ проти України.

² Рішення Європейського суду з прав людини від 25 червня 2024 року у справі «Україна проти РФ», URL: <https://surl.li/ooouaxy>

³ Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо доступу до освіти дітей та молоді з тимчасово окупованих територій України, URL: <https://bit.ly/3Fz9qjL>

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ АНАЛІЗУ

Міністерству освіти і науки України:

- **Переглянути формат і механізми функціонування освітніх центрів**, спираючись на посилення цифрової присутності центрів, зокрема й через соціальні мережі та медіа, а також розширення інформаційно-консультаційної підтримки для вступників із ТОТ.
- Запровадити підготовчі та інтеграційні курси для молоді з ТОТ (що значно покращить адаптацію вступників і надасть їм можливість надолужити освітні втрати, що виникли через перебування в окупації або на прифронтових територіях. Курси нададуть можливість якісної підготовки до вступних випробувань і посилять шанси на вступ і отримання бюджетного місця).
- Регулярно оновлювати інформацію для ТОТ на сайті МОН та інших інформаційних ресурсах відомства.

Освітнім центрам «Крим-Україна» та «Донбас-Україна»:

- **Посилити** інформаційні кампанії щодо можливості вступу для молоді з ТОТ.
- **Розширити консультаційну підтримку вступників та їхніх батьків** з урахуванням бар'єрів доступу до інформації на ТОТ (розміщення та широке розповсюдження контактів із можливістю листування в доступних на ТОТ месенджерах, донесення інформації про умови спрощеного вступу, допомога в отриманні освітніх документів тощо).
- Збирати зворотній зв'язок від вступників та інших зацікавлених сторін.

ОСНОВНІ ВИСНОВКИ ДОСЛІДЖЕННЯ

За офіційними даними Міністерства освіти і науки України, динаміка вступу з ТОТ Донецької та Луганської областей, АР Крим та м. Севастополь така:

- | | |
|-------------------------|--------------------------|
| ● 2016 рік – 1008 осіб; | ● 2021 рік – 2083 особи; |
| ● 2017 рік – 1550 осіб; | ● 2022 рік – 7018 осіб; |
| ● 2018 рік – 1776 осіб; | ● 2023 рік – 6516 осіб; |
| ● 2019 рік – 1865 осіб; | ● 2024 рік – 11325 осіб. |
| ● 2020 рік – 2026 осіб; | |

Наведена статистика охоплює також осіб із населених пунктів на лінії розмежування та територій ведення бойових дій.⁴ Водночас варто зазначити, що від 2022 року тимчасова окупація територій суттєво розширилася.

Зважаючи на важливість соціальної та реінтеграційної місії, діяльність освітніх центрів потребує суттєвого перегляду та удосконалення. Наведена статистика вступу з TOT свідчить про необхідність посилення потенціалу освітніх центрів для більш **ефективного залучення молоді з TOT до українського освітнього простору.**

Для демонстрації наведеного твердження пропонуємо розглянути приклад Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова. Згідно з інформацією, зазначеною у Звіті моніторингового візиту до освітніх центрів «Донбас-Україна» та «Крим-Україна», розташованих на базі Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова⁵, у 2024 році до освітніх центрів при Університеті **звернулася 91 особа з тимчасово окупованих територій із наміром вступити через спрощену процедуру, однак зарахованою виявилася лише 1 людина.** Такий результат свідчить про вкрай низький рівень вступу студентів через освітні центри – менш ніж 1,1%, що є аномальною динамікою навіть з урахуванням складних обставин воєнного часу.

Розрив між кількістю звернень і фактичним зарахуванням вказує на наявність серйозних бар'єрів, які виникають на етапі комунікації, подачі документів або проходження вступної процедури. Водночас на цьому етапі відсутні чіткі індикатори, які дозволили би точно визначити, де саме відбувається «випадіння» потенційних вступників – вони відмовляються самостійно, не проходять іспити, не отримують належної підтримки, чи зіштовхуються з технічними, логістичними або психологічними труднощами.

Крім того, наведені цифри вказують на формальність існування окремих освітніх центрів, адже за умови реєстрації понад 90 звернень вступ лише одного свідчить про системну неспроможність довести абітурієнтів до результату.

Наведений приклад є показовим, але непоодиноким. Аналогічна динаміка спостерігається і в інших закладах освіти, на базі яких функціонують освітні центри. Це свідчить не лише про локальні проблеми окремих закладів, а про системну кризу у механізмах залучення та супроводу вступників із TOT.

⁴ Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо доступу до освіти дітей та молоді з тимчасово окупованих територій України, URL: <https://bit.ly/3Fz9qjL>

⁵ Звіт за результатами моніторингового візиту до освітніх центрів «Донбас-Україна» та «Крим-Україна», розташованих на базі Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова, URL: <https://surl.lu/qdvkdm>

За результатом аналізу звернень до кол-центру БФ «Схід SOS», головні виклики, з якими стикаються вступники, залишаються незмінними вже багато років:

- ускладнена можливість виїзду з ТОТ;
- фінансове навантаження, що пов'язане з переміщенням і адаптацією на новому місці проживання/навчання;
- відсутність достатнього інформування щодо можливості спрощеного вступу через освітні центри (за потреби в онлайн-режимі);
- дезінформація з боку окупаційної влади, що вводить в оману мешканців ТОТ;
- відсутність державної фінансової підтримки для молоді, що виїхала з ТОТ на навчання;
- відсутність у деяких закладах можливості безоплатного проходження підготовчих курсів;
- складність адаптації та інтеграції на новому місці, відсутність психологічної та менторської підтримки молоді;
- поганий зв'язок і обмежений доступ до інтернету на ТОТ;
- прогалини в знаннях з історії України та української мови;
- відсутність інтеграційних курсів після вступу;
- небезпека, якій піддаються діти та їхні батьки, які прагнуть навчатися в закладах освіти на підконтрольній території.

Попри негативну тенденцію в діяльності освітніх центрів, важливо відзначити й успішний досвід навчальних закладів, які демонструють ефективні підходи до залучення молоді з ТОТ. Зокрема, статистика вступу Маріупольського державного університету яскраво демонструє, що заклад використовує можливий потенціал для популяризації навчання в закладах освіти на підконтрольній території та водночас виконує важливу реінтеграційну функцію. З результатів аналізу сайту⁶ та акаунтів⁷ у соціальних мережах Маріупольського державного університету вбачається чітко вибудована та дружня до користувачів система, а відтак, на думку авторів, можна зробити висновок, що успіх університету пов'язаний з:

- успішними інформаційними кампаніями в соціальних мережах і медіа, які адаптовані під потреби та реалії цільової аудиторії з ТОТ;

⁶ Розділ Освітні центри «Донбас–Україна» та «Крим–Україна» на сайті Маріупольського державного університету, URL: <https://mu.edu.ua/donbass-ukraine>

⁷ Сторінка освітніх центрів Маріупольського державного університету у Facebook, URL: <https://www.facebook.com/OCDonbaskrymUkrainaMDU>

- створенням якісного та інтерактивного контенту на різних майданчиках, що органічно залучає зацікавлену аудиторію;
- змістовною інформаційно-роз'яснювальною роботою зі вступниками на базі освітніх центрів щодо можливостей вступу.

Зазначені підходи не лише збільшують кількість вступників із ТОТ, а й формують довіру до державної освітньої політики, позиціонуючи Україну як країну з відкритим освітнім середовищем.

Освітні центри мають всі шанси на те, щоб стати зв'язуючою ланкою між вступниками з ТОТ, системою освіти та суспільством, однак, для досягнення найкращого результату, діяльність центрів потребує суттєвого переосмислення.

На основі проаналізованих статистичних даних постає потреба в перегляді поточної моделі функціонування освітніх центрів. Практика створення таких центрів при кожному закладі освіти, за відсутності єдиного стандарту роботи, призводить до нерівномірної якості інформування, розпорошення ресурсів і ускладнює доступ вступників з ТОТ до послідовної, зрозумілої та системної комунікації.

У зв'язку з цим доцільно розглядати модель із збереженням освітніх центрів при закладах освіти, але доповненою єдиним **координаційним центром**, який би забезпечував:

- централізований прийом заявок і запитів від вступників із ТОТ;
- реалізацію якісного кейс-менеджменту, завдяки якому кожному вступнику або групі вступників призначається консультант або куратор;
- системну підтримку вступників через чат-боти, месенджери, кол-центри, що особливо актуально в умовах обмеженого доступу до інформації на ТОТ.

Зазначена модель дозволить створити єдину точку входу до системи освіти на підконтрольній території.

Водночас питання центрального органу виконавчої влади, який буде здійснювати координацію та спрямування **координаційного центру** потребує окремого широкого обговорення за участі Міністерства освіти і науки України, як відповідального за формування освітньої політики органа, та/або Міністерства розвитку громад та територій України, з огляду на повноваження щодо формування та реалізації державної політики з питань ТОТ, а також захисту прав населення, що на ній проживає.

Статистика вступників із ТОТ через освітні центри у 2023-2024 роках

№	На базі якого закладу розташовано освітні центри?	К-сть осіб, які вступили через освітні центри у 2024 році	К-сть осіб, які вступили через освітні центри у 2023 році	Динаміка вступників у 2023-2024 роках
1	Відокремлений структурний підрозділ «Новокаховський політехнічний фаховий коледж Національного університету «Одеська політехніка»	23	інформація відсутня	зменшилась
2	Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»	14	10	збільшилась
3	«Херсонська державна морська академія» та відокремлений структурний підрозділ «Морський фаховий коледж Херсонської державної морської академії»	48	інформація відсутня	зменшилась
4	Національний університет «Одеська юридична академія»	0	інформація відсутня	зменшилась
5	Національний університет «Одеська морська академія»	1	0	збільшилась
6	Житомирський державний університет імені Івана Франка	1	4	зменшилась
7	Державний університет «Житомирська політехніка»	0	0	динаміка відсутня
8	Бердичівський фаховий коледж промисловості, економіки та права	0	0	динаміка відсутня
9	Київський національний університет імені Тараса Шевченка	2	10	зменшилась
10	Маріупольський державний університет	75	132	зменшилась
11	Державний університет «Київський авіаційний інститут» (Національного авіаційного університету)	0	13	зменшилась

12	Київський національний університет театру, кіно і телебачення імені Івана Карпенка-Карого	1	0	збільшилась
13	Херсонський державний аграрно-економічний університет	35	інформація відсутня	збільшилась
14	Донецький національний медичний університет	8	23	зменшилась
15	Донецький державний університет внутрішніх справ	21	інформація відсутня	зменшилась
16	Державний університет залізничного транспорту	0	0	не змінилась
17	Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова	1	інформація відсутня	зменшилась
18	Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна	2	інформація відсутня	не змінилась
19	Національний аерокосмічний університет імені М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»	20	інформація відсутня	збільшилась
20	Вінницький національний медичний університет імені М.І. Пирогова	0	0	не змінилась
21	Донецький національний університет імені Василя Стуса	3	інформація відсутня	зменшилась
22	Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича	0	0	не змінилась
23	Національний університет «Чернігівська політехніка»	0	0	не змінилась
24	Волинський національний університет імені Лесі Українки	2	7	зменшилась
25	Рівненський державний гуманітарний університет	0	0	не змінилась
26	Національний університет «Острозька академія»	0	0	не змінилась

27	Лисичанський гірничо – індустріальний фаховий коледж	0	0	не змінилась
28	Донбаська державна машинобудівна академія	5	3	збільшилась
29	Первомайський індустріально- педагогічний фаховий коледж	0	0	не змінилась
30	Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя	0	0	не змінилась